

Доц. др Драган ЈЕВТИЋ¹⁸

Војна академија, Универзитет одбране, Београд

Др Милош Р. МИЛЕНКОВИЋ, научни сарадник

Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране,
Београд

ДОИ: 10.5937/bezbednost2302096J

УДК: 327.54

Прегледни научни рад

Примљен: 14. 1. 2022. године

Ревизија: 13. 6. 2023. године

Датум прихватања: 14. 7. 2023. године

Промена значаја војне моћи: пример Хладног рата

Апстракт: У периоду Хладног рата, у центру концепција безбедности биле су држава и њена одбрана од изазова, ризика и претњи војног карактера. Национална безбедност унапређивана је кроз повећање војне способности. Хладноратовска природа војне моћи заснивала је свој традиционални смисао на потреби сталној јачању војних капацитета, што је довело до трке у наоружању.

Како је Хладни рат одмicao, постајало је уочљивије да војна моћ није довољна да би се у том сукобу, који није имао оружану димензију рата, извојевала победа. Друге врсте моћи, у првом реду економска, али и мека моћ заснована на култури, политичким вредностима и спољнополитичком кредибилитету, огнеле су првају и одредиле победника.

Циљ рада је да се анализом основних карактеристика и исхода Хладног рата покаже како је и зашто дошло до промене улоге и дејства војне моћи у међународним односима. Тежиште објашњења даје се кроз сукоб два главна хладноратовска ривала.

У савременој перцепцији моћи држава, војна моћ више нема онај значај који је на почетку и током веће дела Хладног рата имала. Она, наравно, није превазиђена, али се показало да до жељеног исхо-

¹⁸ dragan.jevtic179@gmail.com

да може довести само ако представља део укупне моћи државе, који делује у синерџији са осталим облицима моћи.

Кључне речи: војна моћ, мека моћ, Хладни рат, биполарна равнотежа снага, безбедност.

Увод

Хладни рат је изражавао систем међународних односа у виду биполарне равнотеже снага, исказујући својеврсну расподелу моћи. Концепт безбедности националне државе израз је моћи, неповерења, страха и небезбедности. Равнотежа је остварена успостављањем два војно-политичка блока, НАТО и Варшавског уговора, са државама које су ушле у њихов састав. Државе чланице та два савеза поседовале су различите системе вредности. Разлике у вредносним системима биле су евидентне у идеолошкој, војно-политичкој и економској сфери. Чланице НАТО имале су капиталистичко уређење, тржишно оријентисану привреду, право приватне својине, индивидуалне слободе и демократски политички систем. Државе чланице Варшавског уговора биле су оријентисане на социјалистичку (планску) економију и углавном на једнопартијске политичке системе. Подела света на ова два пола извршена је по завршетку Другог светског рата.

Најзначајније карактеристике Хладног рата биле су трка у наоружању између блокова, идеолошко-политичка пропаганда, сукобљавање обавештајних служби, дипломатски сукоби, крађе војних тајних докумената, медијски рат преко штампе, отмице значајних личности и научника, али и тотално неповерење у другим аспектима живота. Са повећавањем војних способности убрзавана је трка у наоружању (Мијалковић, 2011: 80). Стварањем два супротстављена војно-политичка савеза створено је „стање биполаризма и равнотеже снага” (Мићовић, 2001: 39).

Кенеди истиче три основне карактеристике Хладног рата, које су обележиле динамику хладноратовских догађаја: јачање антагонизма међу блоковима у Европи, процес ширења Хладног рата од Европе ка осталим деловима света и појачавање трке у наоружању (Кенеди, 2007: 420-430). Европа је после рата била економски доста ослабљена и борила се са проблемима одржања основних социјалних потреба – животна егзистенција људи била је угрожена, а при-

вредна ситуација била је веома лоша. Интереси САД – економски, политички и геостратегијски – били су концентрисани у Европи, са основним циљем да се прошири зона утицаја и повећа слободно тржиште. Како би се проширило слободно тржиште, било је неопходно да се прошири капиталистички систем и да се земље Европе придобију за усвајање либералне идеологије Запада.

Послератна политичка и економска ситуација у Европи била је лоша, па је за изградњу добрих економских и политичких односа, као и за стварање зоне слободног тржишта и јачање идеологије капитализма, била неопходна подршка најзначајнијих и највећих европских држава као што су Велика Британија, Француска и Немачка. Изградњом капитализма и умрежавањем Европе остварили су се предуслови за јачање САД, а касније и за остварење њене доминантне позиције у Евроазији. Та стратегија повезала је и помирила противуречне аспекте економије и политике и отворила могућности за САД, које ће бити веће од трошкова улагања у остварење Маршаловог плана економске помоћи за земље Европе (Јевтић, 2017: 47).

Политика успоравања и задржавања усмерена према СССР-у од стране САД представљала је основ управљања конфликтом са тежњом спречавања економске, политичке и војне експанзије СССР-а. Међу значајним мерама спољне политике САД били су и повратак поражених земаља Немачке и Јапана у међународни систем, примена Маршаловог плана и конституисање НАТО (Кисинџер, 2003: 24). Помоћ понуђена Европи била је намењена најразвијенијим државама као потенцијално највећим корисницима. У сфери утицаја САД, поред најразвијенијих земаља, касније су се нашле и друге, мање државе, тежећи да успоставе економске и политичке институције ради уласка у систем идеологије слободног тржишта. У току израде Маршаловог плана процењено је да су државе Европе, као предмет од интереса САД, својом традицијом више наклоњене либералним вредностима него ауторитарним (Кенеди, 2007: 422-428).

У карактеристике Хладног рата, по Гедису, сврставају се „слом легитимитета, пресудан утицај диверзификације моћи (Крстић, 2019: 353), постојање две империје различитог карактера, стварање представа о учесницима, надмоћност демократских коалиција у односу на аутократске, подстицање ауторитарног романтизма од стране марксизма–лењинизма, утицај нуклеарног оружја на спре-

чавање прерастања Хладног рата у врући рат” (Гедис, 2003: 408). Слом легитимитета као карактеристика указује да се није десио ни војни пораз ни економски слом, већ да је наступила промена у начину размишљања. Снага идеја је победила, капиталистички економско-политички систем однео је победу над социјалистичким (Гедис, 2003: 409-411). Урушавање социјалистичког економско-политичког система наступило је с пропадањем СССР-а као главног капиталистичког ривала, чиме су пале његове идеје, а са њима и његов легитимитет. Прекомерна милитаризација је још једна карактеристика Хладног рата коју истичу постревизионисти, потврђујући да није било алтернативе постојећем систему равнотеже снага (Мутавџић, 2016: 153).

Различита природа моћи два хладноратовска ривала

Хладноратовски ривали САД и СССР били су империје различитог карактера са својим особеностима. Основна разлика међу њима била је у природи њихове моћи. САД су представљале „империју по позиву”, којој су се државе приклањале са тежњом да деле исте вредности. СССР је био ауторитарна империја којој су се државе приклањале услед стицаја одређених историјских околности и тренутних позиција, уз скривену намеру да изађу из зоне њеног утицаја, у чему их спречавао страх од последица. Створене су представе о учесницима, које су подразумевале кључну улогу идеја, што је у складу са представама људи који су их препознавали и стварали (Гедис, 2003: 414-416). Оне су повезане са позицијама људи који су Хладни рат сагледавали као борбу између добра и зла.

У понашању ауторитарног режима СССР-а на просторима других земаља током Другог светског рата и у појединим догађајима после рата, кроз примену метода Стаљина и државног апарата, створена је неусаглашеност људи са империјалним вредностима. На другој страни, поделом Немачке и напорима обе супарничке суперсиле за њено присаједињење, пројектоване су жеља и сагласност са вредностима капиталистичког економско-политичког система и западне демократије (Гедис, 2003: 416-417).

Демократска коалиција показала је своју надмоћност у односу на аутократску, означавајући природу економско-политичких

модела на челу са САД и СССР-ом и указујући на обележја способности одржања и даљег развоја, у конкретним историјским условима у Хладном рату.

Способност САД наглашена је у преговарању и постизању споразума уз притиске и попуштање, односно стварању могућности за решавање разних конфликта и неусаглашености циљева и различитих актера. Владање ауторитарног карактера повлачило је забрану самосталне мисли, потчињавање, извршавање без могућности иницијативе, гушење отпора, те општу крутост без флексибилности. Такав приступ и политика стварали су неодобравање и смањивали могућност за креирање осећаја заједничких интереса. Подстицан је ауторитарни романтизам марксизма–лењинизма, чиме је идеологија одређивала циљеве и усмеравала поступке руководства СССР-а, оправдавајући одлуке о конкретним акцијама. Централно-планска привреда никада није била под знаком питања, без обзира на очигледне неуспехе и економску нерационалност (Гедис, 2003: 419-421).

Када је реч о војној моћи две суперсиле, САД су производњом прве атомске бомбе и употребом атомских бомби на Хирошиму и Нагасаки оствариле монопол у атомском (нуклеарном) оружју до 1949. године. Привремена равнотежа остварена је 1949. године, када је СССР произвео нуклеарно оружје. САД су 1952. године тестирале водоничну (хидрогенску) бомбу. Произведено оружје направило је прекретницу у међудржавним односима и запретило нестанком читавог човечанства у случају његове обостране употребе, учинивши даљу трку у наоружању неоправданом и бесмисленом. Појава нуклеарног оружја донела је промене и препреке у дотадашњем начину отпочињања рата и приступу конвенционалном ратовању. Основни и најважнији узрок дугог мира који је Европа доживела у својој дугој и бурној историји била је опасност од глобалног нуклеарног рата (Гедис, 2003: 592).

Нуклеарно оружје као нова ратна технологија постало је препрека за настанак великих ратова и основна претпоставка за спречавање прерастања Хладног рата у врући рат. Нуклеарно оружје имало је ограничавајући карактер за настанак светског рата или рата великих сила (Зовко, 2020: 4). Сукоби су постали строго контролисани и успостављена је чврста намера сукобљених страна да се не пређе граница иза које би могло доћи до коришћења ну-

клеарног оружја. Кризе у Куби, Кореји и Немачкој (Берлин) показале су да је равнотежа постигнута и да ниједна страна не може остварити победу (Вукадиновић, 2001: 38-39).

Обележја Хладног рата била су равнотежа снага и повећање конфликта невојним средствима. Политика оштрих конфликта на граници рата, непрестане напетости и одсуства контакта између супротстављених страна одређивала је динамику догађаја. Произведена је глобална динамика, која је остављала последице на већину земаља света. Главни носиоци сукоба биле су капиталистичке државе усмерене према СССР-у и новопримљеним социјалистичким земљама у Европи и Азији. Послератним променама битно су угрожени економски, политички и идеолошки интереси великог дела социјалистичких земаља (Вукадиновић, 2001: 36). Политика силе усмерена је према социјалистичким земљама и разним ослободилачким покретима, који су тежили остварењу независности и рушењу колонијалних система, због опасности од проширења социјализма.

Немачка је била центар планова за будућност и тежиште економске, политичке и идеолошке супростављености. Значајно место и улогу у послератном свету заузела је због своје одговорности у Другом светском рату, али и због снаге и могућности после рата, са различитим позицијама и циљевима САД и СССР-а. Подела Немачке постала је симбол подела у Хладном рату. Снага Немачке проистицала је из њене моћи да постане мотор развоја капиталистичког економско-политичког система, али и из њене могућности да постане највећи потенцијални противник СССР-а и његовог блока.

Недовољност војне моћи за одлучивање исхода Хладног рата

Крај Хладног рата званично су најавили уједињење Немачке 1989. године (рушење Берлинског зида) и распад СССР-а 1991. године. Завршетак Хладног рата званично је потврђен уговором од 8. 12. 1991. године, чије су потписнице Русија, Белорусија и Украјина и којим је констатовано да СССР престаје да постоји као субјект међународног права и геополитичких односа. Заједница независних држава формирана уместо СССР-а заснована је на узајамном признању државног суверенитета са 15 независних држава (Аврамов,

1998: 16). С распадом СССР-а јавили су се проблеми и у унутрашњој и у спољној политици на просторима новоформиране заједнице.

Наслеђене унутрашње и спољне проблеме (од еколошких проблема до проблема трећег света) није било могуће решавати на основама владајуће идеологије и тумачења марксизма (Аврамов, 1998: 17). Унутрашње уређење економског и политичког система није било усклађено са променама у свету и новим идејама, као ни са појавом нових изазова, ризика и претњи. Стара бирократија и затворен државни систем нису омогућили размену и сарадњу са светом на економском, политичком, техничко-технолошком и информационом нивоу тако да се систем одржава и развија. Усмереност система задржана је на војном и идеолошком сектору, уз запостављање других сектора друштва, у сенци борбе за надметање са супротним полом моћи (Јевтић, 2017: 53).

У либералној теорији се може издвојити неколико различитих разлога којима се објашњава узрок краја Хладног рата, који су због укупног друштвеног контекста и времена у коме су се збивали међусобно врло повезани. Једно од објашњења повезује окончање Хладног рата са војним јачањем САД осамдесетих година, које је довело до тога да СССР изгуби у Хладном рату. Ово објашњење нема довољну специфичну тежину јер му недостаје поуздана узрочно-последична веза која би га потврдила – претходни војни успони САД нису дали такав резултат (Нај, 2006: 128). Реалнији разлози више се односе на економске, политичке и друге друштвене околности, а не на капацитете војне моћи.

Први разлог, диверзификација облика моћи, представља један од основних узрока краја Хладног рата – САД су постале најкомплетнија сила у историји, а моћ СССР-а сведена је на само једну, војну димензију (Гедис, 2003: 590). САД су своју супериорност постигле у четири сфере глобалне моћи: војној, економској, технолошкој и културној (Бжежински, 1999: 27-28). У послератном периоду обе земље изградиле су своје системе и представљале су империје различитог карактера и начина владања. САД су биле „империја по позиву” за некада моћне европске земље, ослабљене после рата и недовољно способне за враћање некадашње моћи, док је улога СССР-а била да својом идеологијом влада земљама у својој интересној сфери (Гедис, 2003: 591). Старим колонијалним силама

– Француској, Немачкој и Великој Британији – били су неопходни помоћ и охрабрење за враћање на славу, улогу и моћ које су имали раније.

Дрући разлоі односно могући узрок краја Хладног рата препознат је чињеници да су у социјалистичким земљама људи изгубили поверење у систем у коме су живели. Универзална идеологија која је примењивана у тим земљама није давала резултате у пракси, основне слободе и ниво животног стандарда нису били достојни човека. СССР је успевао да прати корак у трци у наоружању, производњи нуклеарног оружја и истраживању свемира, али се показало да то није довољно да се један тај економско-политички систем и модел функционисања друштва квалификује као успешан и обезбеди очување и развој. „Ниједан систем не може да опстане уколико нема подршку својих грађана, без обзира на снагу његове идеологије, ако не обезбеђује елементарне слободе, права и адекватну животну егзистенцију” (Јевтић, 2017: 54).

Трећи разлоі, тзв. запречавање, дао је Џорџ Кенан. САД су коришћењем тврде (војне) моћи извршиле одвраћање СССР-а, а употреба меке моћи ослабила је совјетску идеологију пласирањем америчке културе, идеја и вредности (Вучетић, 2020: 85-87). Стварањем нових идеја људи су схватили да комунизам не представља идеју будућности и да се историја не налази на његовој страни (Нај, 2006: 128).

Четврти разлоі, тзв. империјалну растегнутост, заступа Кенеди. „Када се империје превише шире, слаби се њихова унутрашња снага. СССР је за потребе своје одбране издвајао преко 25% друштвеног производа, што је успорило и зауставило привредни раст и самим тим довело до колапса. Одвајање превеликог дела националног дохотка у војне сврхе имало је кобне последице по способност СССР-а да се у комерцијалном смислу такмичи са другим земљама... постоји врло јасна дугорочна веза између економског успона и пада једне велике силе и њеног успона и опадања као важне војне силе или светског царства” (Кенеди, 2007: 541).

Џозеф Нај узроке краја Хладног рата сагледава на три нивоа, као непосредне, посредне и дубоке. Михаил Горбачов, појединац, човек, представља најбитнији непосредни узрок краја Хладног рата. Михаил Горбачов је за главни циљ имао спровођење реформе комунизма и није тежио промени система и његовој замени дру-

гим системом. Планиране реформе неконтролисано су прерасле у револуцију. Слабљење СССР-а убрзано је спровођеним мерама, чиме су се јасно показали недостаци постојећег система. Реформе нису успеле због јаког отпора бирократије променама, основне идеје нису заживеле, оперативни задаци и мере остали су нереализовани. Коришћење стратегије отворености и демократизације омогућило је слободно мишљење и обезбедило слободу акције и одлучивања од стране народа.

Спољна политика СССР-а садржала је два елемента промена. Први је промена идеја у области безбедности, у којој је она осигурана удруживањем које отклања безбедносну дилему и обезбеђује сарадњу за решавање нуклеарне претње и осталих безбедносних проблема. Представљена је доктрина довољности по питању нуклеарног наоружања. Други елемент промена је становиште по којем је експанзионизам скупљи од својих бенефита. Експанзионизмом је плаћена превисока цена зарад остварења контроле Источне Европе, а остварење резултата је изостало и наступио је распад (Нај, 2006: 129).

У посредне узроке краја Хладног рата сврставају се моћ либералних идеја и империјална растегнутост. Промовисање либералних западних идеја и образаца западне културе повећало је транснационалну комуникацију и ојачало западни економски систем, повећавајући његов утицај и привлачност. Огромно издвајање за потребе војног буџета повећало је империјалну растегнутост, смањило стабилност друштва и појачало негативне економске ефекте бележећи лоше резултате (Нај, 2006: 130). „Велике силе у релативном опадању инстинктивно реагују већим трошењем за сектор безбедности, а тиме одвраћају потенцијална средства од инвестирања и погоршавају свој дугорочни проблем” (Кенеди, 2007: 18).

Дубљи узроци краја Хладног рата јесу слабљење комунистичке идеологије и неуспех совјетске економије. Мека моћ, коју је СССР заснивао на комунистичкој идеологији, све више је слабила са одмицањем Хладног рата (Путре Јаковљевић, 2019, 72-73). Дестабилизација из 1956. године, током које су обелодањени Стаљинови злочини, битно је утицала на слабљење меке моћи СССР-а, а исти утицај оствариле су и интервенције у Мађарској, Чехословачкој и Пољској. Транснационална комуникација либералних идеја додатно је убрзала то слабљење.

Неуспех совјетске економије настао је због немогућности брзог прилагођавања светској економији и смањене конкурентности на глобалном тржишту. Неконкурентност робе и услуга на светском тржишту била је евидентна и велика. Подаци говоре о конкурентности само 8% индустрије, док је 92% индустрије било неконкурентно. Брзина протока информација била је врло ниска, а систем неприлагођен ефикасном управљању информацијама. Негативни показатељи нису били лоши само по економију, већ су аномалије биле присутне и у осталим областима друштвеног живота, као и у самом државном систему у целини (Нај, 2006: 130).

Промена природе моћи на крају Хладног рата

Снага и способност војне моћи биле су основни параметри мерења моћи држава у хладноратовском периоду. Овакво схватање моћи, без уважавања промена које су се десиле, представљало је противуречност и неразумевање догађаја који су наступили на крају Хладног рата. Војна димензија моћи, једна димензија као мерило моћи, исказивана је у војним показатељима (Дијановић, 2019: 147). Током Хладног рата показало се да војна моћ нема увек пресудну улогу. Најзначајнији пример представљао је СССР, који је сачувао војне капацитете, али се ипак распао и изгубио своју државност (Тодоровић; Ђорђевић, 2015: 52). Важност богатства за стварање високих војних капацитета је непобитна. Миршајмер истиче да се „током Хладног рата водило рачуна о привредном расту СССР-а и његовим научним достигнућима као значајним показатељима латентне (скривене) моћи, као и да је успон и пад великих сила у претходна два века био у доброј мери узрокован променама у расподели богатства међу великим актерима у међународном систему” (Миршајмер, 2009: 88). У прилог промени природе моћи и њеној прерасподели значајно говори чињеница да се Хладни рат „разликовао од претходних великих сукоба јер је завршен без војне победе, која је у претходним сукобима била услов за политичке промене, а изостала је оружана борба као основна суштина ратовања” (Манделбаум, 2004: 46). Варшавски пакт као поражена страна у сукобу није доживео пораз на бојном пољу ни поред интензивних сукоба и опремања великих војних формација.

Проналазак нуклеарног оружја имао је ограничавајући карактер у спречавању избијања сукоба већих размера и настанка општег рата. Производња нуклеарног оружја створила је и учврстила нереалну слику једнодимензионалног мерења моћи, установљено је мерење ефективног нуклеарног паритета, али је и повећан страх од његових ефеката и употребе. Велике силе су тежиле да остваре нуклеарну супериорност у односу на противнике како би постале доминантне. Потреба остваривања надмоћности произилази из захтева за постизањем сопствене максималне безбедности и превазилажењем небезбедности. Основни предуслов за постизање нуклеарне супериорности тренутно не постоји и не може бити задовољен – способност првог удара и способност одбране од напада противника. Нуклеарну супериорност тренутно не поседује ниједна суперсила. „Нуклеарно оружје не ублажава у већој мери безбедносно надметање, а равнотежа конвенцијалне моћи и даље има велики значај” (Миршајмер, 2009: 177).

У хладноратовском периоду постојале су „релативна стабилност и предвидивост међународних односа јер су изазови, ризици и претње били углавном познати због тога што нису постојали објекти и субјекти безбедности ван суверених држава, а државе су биле главни носиоци међународног система чије су основе постављене Вестфалским споразумом из 1648. године” (Симић, 2002: 23). У вестфалском систему унапред су били познати субјекти, објекти и претње безбедности, као и мере, поступци и средства за отклањање опасности и заштиту вредности и интереса објеката безбедности. Државе су, као објекти и субјекти безбедности у биполарном међународном поретку, тежиле повећању војних способности јачањем својих војних капацитета или приступањем војнополитичким савезима да би умањиле вероватноћу пораза у евентуалном рату.

Објекти безбедности ван државе као објекта безбедности нису постојали. У случају да су укупне или процењене претње безбедности такве да превазилазе националну моћ и способност државе, равнотежа у превазилажењу безбедносне дилеме остваривана је путем повећања моћи, првенствено војне (Ђорђевић И, Кековић З: 105). „Војна безбедност је била у делокругу питања високе политике и третирана је као најзначајније државно питање. У оквиру биполарног надметања два велика светска центра моћи успостављене су супротстављене идеологије и вредности, а на све-

тском нивоу извршена је глобална безбедносна интеграција” (Мирковић, 2015: 14).

Европске државе после Другог светског рата имале су своје слабости и нису могле да парирају САД, што је утицало на даљи поремећај глобалне равнотеже (Панцић, 2015: 94). Европа је била неуспешна и у остварењу равнотеже моћи после Хладног рата у време европског уједињења. Неуспешан је био и покушај држава Запада да успоставе капацитете моћи и попуне празнину неравнотеже на рачун распада СССР-а.

Хладни рат довео је и до противуречности између интереса САД и Европе, која се огледала у начину на који се решавају глобални проблеми – САД су углавном навикле на првенство употребе силе као средства у међународним односима, а Европа је тежила решавању проблема путем дипломатије и других невојних ангажмана. И Европа је, међутим, предвођена САД, повремено прихватала употребу силе као средства за решавање проблема у међународним односима (пример Југославије). „Основе ових неслагања садржане су у релативној слабости Европе” (Кејган, 2003: 25) и „тежњи за умањивање значаја моћи као одлучујућег фактора националне безбедности и успеха” (Кејган, 2003: 53).

Војна компонента европских земаља после Хладног рата била је под контролом САД. „Американци су углавном давали предност постојању ефикасне европске војне силе – под контролом НАТО савеза, која би могла да заустави напредовање совјетске армије преко европског тла без нуклеарног рата и са губицима који би били већим делом на страни Европљана, а не Американаца” (Симић, 2003: 27). Европа се определила на заштиту од стране САД у случају напада, укључујући релативну нуклеарну равнотежу и могућност узајамног уништења између суперсила (Кејган, 2003: 29). „Задржавајући своју позицију економског и војног гиганта, САД су значајно надмашиле Европу у укупној моћи коју су демонстрирале на међународној сцени” (Симић, 2002: 33).

Однос моћи САД и Европе после Хладног рата предодређује будућност глобалних односа, а промена природе војне моћи имаће важан значај за опстанак Европе под кишобраном заштите НАТО пакта.

Закључак

Хладни рат је показао да дотадашње сагледавање моћи, које је углавном било једнодимензионално, и то првенствено кроз војне ресурсе и способност војног деловања, није најадекватније. Процеси друштвених промена широм света указали су да и друге врсте моћи, првенствено економска, али и „мека моћ” по Џозефу Нају, имају велики значај и способност стварања промена.

Промену природе моћи и њену прераспodelу унутар и између главних међународних актера веома упечатљиво одсликавају Хладни рат и његов исход. Хладни рат, који и није био рат у пуном смислу речи, али је свакако био сукоб две суперсиле чије су последице осећале безмало све државе света и који је доминантно обликовао систем међународних односа у време свог трајања, завршио се победом једне стране.

Основна разлика у односу на претходне сукобе великих сила је сте то што је његов крај уследио без војне победе, док је војна победа у ранијим сукобима била услов за политичке промене. Варшавски пакт није био поражен на бојном пољу ни поред великих блоковских сукоба и интензивног развоја и опремања великог броја војних формација. Оружана борба као основна суштина ратовања је изостала. Тако се војна моћ показала као неделотворна или, боље рећи, недовољна да одлучи исход овог сукоба.

Посматрајући читав ток Хладног рата, а нарочито период који је непосредно претходио његовом крају, на површину је изашао низ скривених проблема СССР-а – економска стагнација, повећање технолошког јаза у односу на САД (Трапара, 2020: 45), а нарочито висока цена трке у наоружању и војних ангажовања у свету, укључујући и моралну кризу друштва.

Хладни рат, нарочито његов крај, недвосмислено је указао да војна моћ не одређује увек ток и исход великих догађаја (Миленковић, 2020: 15-16). СССР је доживео крах независно од својих нетакнутих војних потенцијала. Недостаци осталих облика моћи – економске, културне, идеолошке, моралне – учинили су да СССР изгуби статус суперсиле (Деспотовић, Глишин, 2020: 205).

С обзиром да СССР остале димензије моћи, осим војне, није поседовао у пуном капацитету скоро тридесет година уназад, логично се поставља питање зашто се Хладни рат није раније завршио. Разлог за то треба видети у појави и развоју нуклеарног оружја, које је

замрзло реално стање ствари и продужило крај рата због обостраног страха од његове употребе. Такође, у природи је ауторитарног режима да поседује способност за одржавање процеса у стању вештачке контроле.

Позиција Европе у промењеној глобалној структури моћи и убрзаном процесу глобализације захтева двострано преиспитивање улоге њене војне моћи у будућем неизвесном свету, у коме се НАТО савез јавља као гарант њених дугорочних интереса и циљева у сфери војне моћи. Интереси не морају увек бити сагласни са интересима „заштитника”, нарочито у свету који се брзо мења и који поседује много других геополитичких сила.

Литература

1. Аврамов, С. (1998). *Послџхеројски рајџ зайада љројџив Јујославије*. Нови Сад: Ветерник.
2. Бжежински, З. (1999). *Велика шаховска џабла*. Подгорица: ЦИД.
3. Вучетић, Р. (2020). Успон и пад америчке меке моћи у Југославији и Србији. У: *Срјско-амерички односи: љридесет љ година од љада Берлинској зида*. 81-96. Београд: Факултет политичких наука.
4. Вукадиновић, Р. (2001). *Међународни љолиџички односи*. Загреб: Агенција за комерцијалну делатност.
5. Гедис, Л. (2003). *Хладни рајџ: ми данас знамо*. Београд: Клио.
6. Деспотовић, В. Глишин, М. (2020). Америчка милитаризација Европе на почетку 21. века као малигна експликација континуитета англосаксонских геополитичких доктрина. *Полиџика националне безбедности*, 2/2020, 195-217.
7. Дијановић, Д. (2019). Нови Хладни рат САД и Руске Федерације. *Обнова*, 11, 141-176.
8. Ђорђевић, И, Кековић З. (2011) Концепт људске безбедности – алтернатива или нужност, *Безбедности*, 53(2): 90-114.
9. Зовко, М. (2020). *Конфјурација међународних односа од завршејка Друјој свејској рајџа до краја Хладној рајџа*. Дипломски рад. Загреб: Факултет политичких наука.
10. Јаковљевић, П. Ј. (2019). *Полује меке моћи САД у љолиџици љрема СССР у време Хладној рајџа, 1945-1962*. Докторски рад. Бео-

град: Факултет политичких наука.

11. Јевтић, Д. (2017). Безбедносне последице процеса глобализације после Хладног рата. Докторски рад. Београд: Факултет политичких наука.
12. Кејган, Р. (2003). *О рају и моћи*. Београд: Чаробна књига.
13. Кенеди, П. (2007). *Усион и њаг великих сила*. Подгорица: ЦИД.
14. Кисинџер, Х. (2003). *Да ли је Америци њошребна сиољна њолишика*. Београд: БМГ.
15. Крстић, М. (2019). Приказ књиге Џона Гедиса „Хладни рат”. *Војно дело*, 2/2019, 347-354.
16. Манделбаум, М. (2004). *Идеје које су освојиле свеиш*. Београд: Филип Вишњић.
17. Мијалковић, С. (2011). Обавештајно безбедносни систем и национална безбедност. *Безбедности*, 53(1), 74-92.
18. Миленковић, М. (2020). *Зайагни Балкан као њошкомилекс у шеорији реионалнои безбедноснои комилекса*. Докторски рад. Београд: Факултет политичких наука.
19. Мирковић, Т. (2015). Нови војни поредак. *Војно дело*, 1/2015, 7-24.
20. Миршајмер, Џ. (2009). *Траједија њолишике великих сила*. Београд: Чигоја штампа.
21. Мићовић, В. (2001). *Глобализација и нови свеишки њоредак*. Београд: Чигоја штампа.
22. Мутавџић, М. (2016). *Консишииуисање идентишиетиа НАТО њосле Хладнои раиша*. Докторски рад. Београд: Факултет политичких наука.
23. Нај, Џ. (2006). *Како разумеваиши међународне сукобе*. Београд: Стубови културе.
24. Панџић, Ј. (2015). Криза међународног либералног пројекта и перманентни хегемонски рат. *Poletos* 17, 1-2, 89-104.
25. Симић, Д. (2002). *Наука о безбедности: савремени њрисиуиши безбедности*. Београд: ЈП Службени лист СРЈ.
26. Симић, Д. (2012). *Расишава о њорейику*. Београд: Завод за уџбенике.
27. Тодоровић, М. Ђорђевић, С. (2015). Мултиполарна структура

међународних односа на почетку 21. века. *Војно дело*, 4/2015, 44-53.

28. Трапара, В. (2020). Улазак у неомахановски свет: савремено поморско ривалство Кине и САД. *Међународни проблеми*. Vol LXXII, br. 1, 37-60.

Changing the importance of military power: the Cold War example

Abstract: *During the Cold War, the state and defense against military challenges, risks and threats were at the center of the concept of security. Increasing military capabilities was an imperative to step up security. There was a constant drive to strengthen military capabilities, which turned into an arms race.*

During the Cold War it became apparent that military power would not be enough to win that conflict. The armed component of the war was absent, while other, non-military aspects of the war dominated. Economic and military power had a significant impact on the final outcome of the war. Culture, political values and foreign policy credibility became the main contents of power and influence. For the first time in history, a major war ended without a shot being fired and the victory was not the result of the use of military power.

The high military costs of the USSR in the Cold War, especially the high cost of the arms race, produced economic stagnation and reduced the technological level of the general development of society, as the basis on which the country's foreign policy success is achieved. A country's economic growth must be balanced against its goals in military engagements, including those in which major powers have expansionist goals beyond their borders.

When great powers tend to expand too much, their internal strength weakens. The excessive expansion and excessive goals of the USSR led to the allocation of over 25% of the national product for the needs of military expenses, which slowed down and eventually stopped economic growth. The allocation of a large part of the national income for military purposes produced great consequences to the development of other forms of power necessary for commercial purposes.

Military power lost its importance during the Cold War. With the development of capitalism, states developed other types of power with which they could relativize the importance and diminish the role of military power in relation to their opponent. Strong and powerful states primarily have such opportunities due to their high capacities of total power that they can convert and use adequately at a given moment.

Military power has by no means been overcome, but it has proven to

be effective and usable in interaction with other forms of power, as a suitable support for smart power, when it has the ability to lead to the desired outcome.

Keywords: *Military power, soft power, Cold War, bipolar balance of power, security.*